

Anne Tärnu lavastatud Stockhauseni „Sügismuusika” menuka ettekandega lõikas eelmise sügise kolmel öhtul loobereid hoopis Yxus Ensemble.

Eesti Kontsert

Ooperilavastajast on Eestis kujunemas importkaup

ALVAR LOOG

1.

Ooper on žanrina jõudnud oma nelja sajandi pikkuse ajaloo järel seisule, kus lavastajate ja dirigentide rollid kõrval

kõike ooperikunstiga seonduvat komponeerimisest ja dirigeerimisest kuni laulmise ja pillimängu ning lava- ja valguskujunduseni võimalik kohapeal õppida. Ainult lavastamist mitte: muusikateatri lavastajate sünn ja kvalifikatsioon on Eestis olnud alati ühuse asi. sõltunud

muusikaakadeemia tudengilavastuste ja muude väiksemate tööde kõrval kokku kuus lavastust Vanemuises, Estonias ja Nargen Operas, viimane neist 2008. aastal). Kellelgi kolmest nimetatust pole minu teada ühtegi õpilast.

XXI sajandil näib kogu ooperimaailm

tinglikult võrrelda peadirigendi, kunstilise juhi ja peaballettmeistri rolliga vastavalt orkestris, kooris, sõnateatris ning balletis. See tõestab, et ooperirepertuaari ei käsitleta Estonias ja Vanemuises vähemalt lavastuslikust seisukohast kui pikemat terviklikku protsessi (selles peitub

Ooperilavastajast on Eestis kujunemas importkaup

ALVAR LOOG

1.

Ooper on žanrina jõudnud oma nelja sajandi pikkuse ajaloo järel seisu, kus heliloojate, dirigentide ja solistide kõrval räägitakse üha enam lavastajatest, aga ka kunstnikest ja dramaturgidest. Sest „kostüümides kontsertide” aeg paistab olevat ooperilavadel möödas: publiku uus pealetulev põlvkond keeldub tegemast ooperile hinnaalandust ning soovib muusikateatris selle suurest kunstilise tinglikkuse astmest hoolimata näha sõnateatri intensiivsust, vormilist väljapeetust, ajastuväärilist jõulist ja originaalset lavastuslikku mõtet, režii ning originaalteose muusikalise ja sõnalise dramaturgia loovat dialoogi. Aeg, mil heliloojad ja dirigendid ise otsekui koha-kaasluse alusel oopereid lavale panid, jääb sajandite taha; ka näitejuhtide ajastu lõppes ooperis tinglikult koos XX sajandiga.

Eestis tegutseb teadupärast kaks kutselist ooperiteatrit, kokku sünnib meil viimasel ajal (koos festivalilavastuste, eraprojektide ja tudengitöödega) aastas keskeltläbi 5–10 uut ooperilavastust. Mullu avaldatud statistika kohaselt oli Eesti hooajal 2011/12 ooperietenduste koguarvult (138) miljoni elaniku kohta maailma riikide seas teisel kohal Austria järel ja Saksamaa ees. Sealjuures on

kõike ooperikunstiga seonduvat komponeerimisest ja dirigeerimisest kuni laulmise ja pillimängu ning lava- ja valguskujunduseni võimalik kohapeal õppida. Ainult lavastamist mitte: muusikateatri lavastajate sünd ja kvalifikatsioon on Eestis olnud alati juhuse asi, sõltunud riiklikult välja töötatud ja finantseeritud süsteemi asemel end selleks tööks kutsutuna tundvate inimeste fanatismist.

Ajal, mil lavastaja roll ooperis on suurem kui kunagi varem, oleme meie jõudnud olukorda, kus Eestis pole enam peaaegu ühtegi tegevat professionaalset (s.t väljaõppinud ja kogemustega) ooperilavastajat – õnnelikud juhused ja fanatism on vahepeal otsa saanud. Veel mõne aasta eest oli meil koguni kolm paberitega tegijat, kuid Arne Mikk pensioneerus tänavu kevadel pärast oma 80. sünnipäeva (tema viimane suure lava ooperilavastus pärineb 2009. aastast), Neeme Kuningaga lõpetas Estonia mullu töölepingu (tema viimane Eestis tehtud suure lava ooperilavastus tuli välja 2008. aastal) ning kolme aasta eest Saksamaale kolunud Liis Kolle ei saanud mitmetest õnnestumistest hoolimata kunagi korralikku võimalust (tema arvele jäi

Mullu avaldatud statistika kohaselt oli Eesti hooajal 2011/12 ooperietenduste koguarvult (138) miljoni elaniku kohta maailma riikide seas teisel kohal Austria järel ja Saksamaa ees.

muusikaakadeemia tudengilavastuste ja muude väiksemate tööde kõrval kokku kuus lavastust Vanemuises, Estonias ja Nargen Operas, viimane neist 2008. aastal). Kellelgi kolmest nimetatust pole minu teada ühtegi õpilast.

XXI sajandil näib kogu ooperimaailm olevat muutunud veelgi rahvusvahelisemaks ja projektipõhisemaks. Alates 1990. aastate algusest, kui piirid läksid lahti ning Estonias ja Vanemuises hakati ühtlasi oopereid laulma originaalkeeles, on üha pikemate sammudega liigutud seda teed mööda ka meil. Vanemuises ongi juba jõutud paari ooperi (nt „Jevgeni Onegin”, 2013) väljatoomisel seisu, kus peale lavastusmeeskonna pärineb piiri tagant ka peaaegu terve solistide ansambel. Estonias on lauljate massilisem importimine piirdunud seni peamiselt kontsertettekannete ning mõne koostöös valminud ja väljaspool oma maja etendatud suurlavastusega („Aida”, 2004; „Parsifal”, 2011).

Selle projektipõhise toimeleoloogika tulemusel on mõlemas meie kutselises ooperiteatris kaduma läinud oma maja ooperilavastaja (ning ka pealavastaja) ametikoht, mille funktsioone võiks

tinglikult võrrelda peadirigendi, kunstilise juhi ja peaballettmeistri rolliga vastavalt orkestris, kooris, sõnateatris ning balletis. See tõestab, et ooperirepertuaari ei käsitleta Estonias ja Vanemuises vähemalt lavastuslikust seisukohast kui pike-mat terviklikku protsessi (selles peitub teatav arengupotentsiaal ja valitseb oma arenguloogika), vaid üksnes kui omavahel ühismööduta üksiklavastuste jada. Orkestri, koori ning draama- ja balletitrupi puhul oleks selline olukord peaaegu mõeldamatu. Aastate eest arvasin ekslikult, et see on mõeldamatu ka ooperitrupi puhul.

Igatahes võib Estonia ja Vanemuise viimaste hooegade ooperilavastuste kohta öelda, et mitmetest suurematest ja väiksematest õnnestumistest hoolimata moodustavad need omavahel ka ühe teatri repertuaari kontekstis ühismööduta üksikteoste jada. Kummalgi meie ooperiteatril pole juba pikemat aega lavastuslikus plaanis oma nägu ega sisemist selgroogu, millest oleks hea juhinduda nii trupil kui ka publikul.

Importlavastajate lavalepandud ooperites leiavad edastamist sissetoodud (ning sageli juba kuskil mujal kasutamist leidnud) ideed, mil puudub tihti vähimgi seos Eesti ooperitraditsiooni, kultuurikonteksti, ajaloo ning sotsiaalpoliitilise olukorraga.

Järg pöördel.

Ooperilavastajast on Eestis kujunemas importkaup

Algas lk 3.

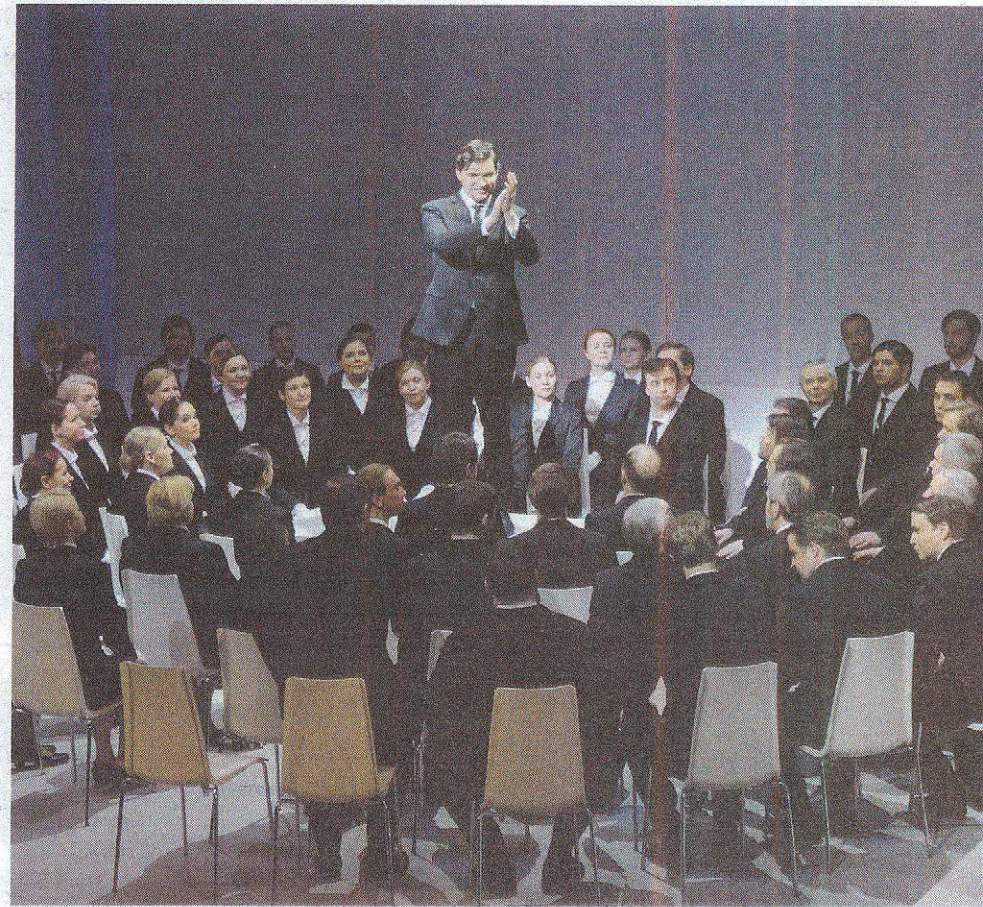
Silmatorikavalt sageli pole lavastaja (või ka kunstnik) tajunud siinse publiku semiootilist ja intellektuaalset närvi, külaliste käe all valminud lavastuse intertekstuaalsed viited kipuvad osutama mingitele meile võõrastele või väheaktiivsetele tähendusväljadele. Väga harva kohtab meie (suurtel) ooperilavadel otsekui rätsepaloikega Eesti kultuurikeskkonda ning tänasesse aegruumilisse konteksti tehtud lavastusi, enamasti on selle asemel üsnagi kvaliteetne ja moodne, ent suhteliselt standardne ja mõõdukalt impersonaalne Euroopa „keskmine“.

Tänasel päeval näib Estonial ja Vanemuisel olevat kadunud soov ja suutlikkus astuda kohapeal sündinud lavastuskeele abil vahetusse suhtesse maailma ooperirepertuaari klassikaga. Ooperirežii tehniliste oskuste hääbumise tõttu jõuavad need meile „kultuurriikidest“ pärit lavastajate vahendatult (mõistmaks paremini selle olukorra kahetsusväärust, mõelgem võrdluseks sellele, kui samasugune olukord valitseks ka meie sõnateatris). Nagu ma ei pea õigeks teravilavastuste sisseostmist (mida on nt mõnede Dmitri Bertmani töödega teinud nii Vanemuine kui ka Estonia), ei pea ma õigeks ooperilavastajate (sh kunstnike) pidevat importimist. Paraku liigub Eesti kutselises ooperis asi hetkel üha kiirenevas tempos just selles suunas. Eriti hulluks läks olukord viis aastat tagasi.

„Boheem“, „Carmen“, „Parsifal“, „Manon Lescaut“, „Julius Caesar“, „Faust“, „Tannhäuser“ ja „Armujook“. Seda nimekirja võib sündmustest ette ruttavalt pikendada veel kahe nime võrra, kuna ka mõlemad meie rahvusoooperi tuleva hooaja suure saali uuslavastused („Rinaldo“ ja „Cardillac“) valmivad koostöös sisseostetud lavastajatega. Seega kuue aasta jooksul 12st 12, *and counting*.

Ka Vanemuises pole viimase viie aasta jooksul (ehk 2009. aasta aprillis välja tulnud Marko Matvere „Manonist“ alates) esietendunud siinse lavastaja käe all ühtegi ooperilavastust (v.a kohalikud algupärandid „Rehepapp“ ja „Reigi õpetaja“). Küll on aga selle aja jooksul seni järjest välja toodud viis lavastust koostöös sisseostetud lavastajatega: „Figaro pulm“, „Maria Stuarda“, „Haldjakuninganna“, „Werther“ ja „Jevgeni Onegin“. Loetletule võib lisada kaks tuleva hooaja uuslavastust („Carmen“ ja „Aida“), mis valmivad samuti imporditud tegijate lavastuses. Seega kuue aasta jooksul seitsmest seitse. Meie kahe kutselise ooperimaja peale kokku teeb see kuue aasta jooksul 19st 19!

Võib öelda, et Eesti ooperilavastajatel on viimastel aastatel olnud Estonia ja Vanemuise suurel laval tööd üksnes algupäranditega, mida seal kasutamist leidva keele tõttu pole otstarbekas kedagi väljastpoolt lavastama kutsuda (Erkki-Sven Tüüri „Wallenbergi“, mis on saksakeelne, lavastas aga 2007. aastal venelane Bertman). Vaatame asja teatrite positsioonist: milliste kohalike lavastajate hulgast on neil täna üldse valida? Tuleb välja, et polegi peaaegu kedagi, sest praegu käib suure saali suure ooperi mastaap meie „allesjäänud“ ooperilavastajate ning võimalikele debütantidele lihtsalt üle jõu. Seega ei tundu külalislavastajate kasutamine mitte üksnes

Viimase aja olulisemad preemiad on Estonia õuele toonud lavastajad piiri tagant, Daniel Slateri tehtud „Tannhäuser“ pälvis mullu koguni Eesti teatri aasta parima lavastuse auhinna.

Harri Rospu

entusiastide erahuvist. Kas ooperilavastajate põua küsimuses peaks süüdistama teatreid selle fanatismi väheses õhutamises? Või ikkagi eelkõige Eesti riiki kultuuri- ja haridusministeeriumi isikus, kes pole teinud midagi märkimisväärset kirjeldatud olukorra ennetamiseks ning muutmiseks?

2.

Heidame pilgu ajalukku: kust tulid meie

Udo Väljaots (koorilaulja ja tantsija), Arne Mikk (koorilaulja, solist ja teatri kirjandusala juhataja), Boris Tõnismäe (telerežissöör), Ida Urbel (tantsulavastaja ja koreograaf), Ülo Vilimaa (balletisolist ja -lavastaja), Ago-Endrik Kerge (balletisolist ning draamanäitleja ja -lavastaja), Neeme Kuningas (koorilaulja), Taisto Noor (solist) ning Mikk Mikiver (draamanäitleja ja -lavastaja).

Üksikuid ooperilavastusi (enamasti kõigest iühe) on teinud draamataustaga

kus astuda kohapeal sündinud lavastuskeele abil vahetusse suhtesse maailma ooperirepertuaari klassikaga. Ooperirežii tehniliste oskuste hääbumise tõttu jõuavad need meile „kultuurriikidest” pärit lavastajate vahendatult (mõistmaks paremini selle olukorra kahetsusväär- susest, mõelgem võrdluseks sellele, kui samasugune olukord valitseks ka meie sõnateatris). Nagu ma ei pea õigeks ter- viklavastuste sisseostmist (mida on nt mõnede Dmitri Bertmani töödega teinud nii Vanemuine kui ka Estonia), ei pea ma õigeks ooperilavastajate (sh kunstnike) pidevat importimist. Paraku liigub Eesti kutselises ooperis asi hetkel üha kiirenevas tempos just selles suu- nas. Eriti hulluks läks olukord viis aastat tagasi.

Estonias pole selle aja jooksul (ehk 2009. aasta veebruaris välja tulnud Arne Miku „Maskiballist” alates) esietendu- nud suures saalis siinse lavastaja käe all ühtegi ooperilavastust (v.a kohalikud algupärandid „Liblikas” ning „Prints ja kerjus”). Küll on aga samal ajal seni jär- jest välja toodud 10 (kümme!) lavastust sisseostetud lavastajatega: „Cosi fan tutte”, „Armastus kolme apelsini vastu”,

ooperimaja peale kokku teeb see kuue aasta jooksul 19st 19!

Võib öelda, et Eesti ooperilavastaja- tel on viimastel aastatel olnud Estonia ja Vanemuise suurel laval tööd üksnes algupäranditega, mida seal kasuta- mist leidva keele tõttu pole otstarbekas kedagi väljastpoolt lavastama kutsuda (Erkki-Sven Tüüri „Wallenbergi”, mis on saksakeelne, lavastas aga 2007. aastal venelane Bertman). Vaatame asja teatrite positsioonist: milliste kohalike lavasta- jate hulgast on neil täna üldse valida? Tuleb välja, et polegi peaaegu kedagi, sest praegu käib suure saali suure ooperi mastaap meie „allesjäänud” ooperilavas- tajatele ning võimalikele debütantidele lihtsalt üle jõu. Seega ei tundu külalis- lavastajate kasutamine mitte üksnes paratamatu, vaid ka peaaegu enesest- mõistetav.

Tekkinud olukorras on võimatu konkreetselt kellegi peale näpuga näi- data. Meie rahvas ja riik on väikesed, ka Eesti kultuuri inerts pole kõigis vald- kondades ühtviisi tugev; paljud asjad ei toimi siin mitte „looduslikust” parata- matusest või riikliku ettehoolduse tule- musel, vaid fanatismipõhiselt, üksikute

Viimase aja olulisemad preemiad on Estonia õuele toonud lavastajad piiri tagant, Daniel Slateri tehtud „Tannhäuser” pälvis mullu koguni Eesti teatri aasta parima lavastuse auhinna.

Harri Rospu

entusiastide erahuvist. Kas ooperilavas- tajate põua küsimuses peaks süüdis- tama teatreid selle fanatismi väheses õhutamises? Või ikkagi eelkõige Eesti riiki kultuuri- ja haridusministeeriumi isikus, kes pole teinud midagi märki- misväärset kirjeldatud olukorra ennetä- miseks ning muutmiseks?

2.

Heidame pilgu ajalukku: kust tulid meie edukaiks osutunud ooperilavastajad eelmisel sajandil? Statistika osutab, et üksnes teatristruktuuri seest, enamasti ooperiga vahetult kokku puutuvate ame- tikandjate seast: Alfred Sällik (näitleja ja solist), Arne Viisimaa (solist), Hanno Kompus (dramaturg ja kriitik), Eino Uuli (solist), Kaarel Ird (draamanäitleja ja -lavastaja ning koorilaulja), Jüri Roosaar (näitleja ja inspitsient), Paul Mägi (solist),

Udo Väljaots (koorilaulja ja tantsija), Arne Mikk (koorilaulja, solist ja teatri kirjandusala juhataja), Boris Tõnismäe (telerežissöör), Ida Urbel (tantsulavastaja ja koreograaf), Ülo Vilimaa (balletisolist ja -lavastaja), Ago-Endrik Kerge (balleti- solist ning draamanäitleja ja -lavastaja), Neeme Kuningas (koorilaulja), Taisto Noor (solist) ning Mikk Mikiver (draama- näitleja ja -lavastaja).

Üksikuid ooperilavastusi (enamasti kõigest ühe) on teinud draamataustaga inimestest veel Kulno Süvalep, Epp Kaidu, Heikki Haravee, Ilmar Tammur, Leo Kalmet, Einari Koppel, Kuno Otsus, Jaan Tooming, Peeter Volkonski, Elmo Nüganen, Roman Baskin, Peeter Jalakas, Toomas Hussar, Priit Pedajas ja Lembit Peterson. Ooperisolistidest piirdusid katsetustega Artur Rinne, Ott Raukas, Georg Ots, Ivo Kuusk, Hendrik Krumm ja Tiit Tralla, dirigentidest Tõnu Kaljuste.

Piia Ruber

Vello Pähn,
Rahvusoooperi Estonia loomingu-
juht ja peadirigent

Alvar Loog leiab muu hulgas: „Täna- sel päeval näib Estonial ja Vane- muisel olevat kadunud soov ja suut- likkus astuda kohapeal sündinud lavastuskeele abil vahetusse suh- tesse maailma ooperirepertuaari klassikaga, ooperirežii tehniliste oskuste hääbumise tõttu jõuavad need meile „kultuurriikidest” pärit lavastajate vahendatult”. Kas oma- maise (ja/või koosseisulise) lavastaja puudumine on Estonia ooperitrupele lahendamist vajav probleem?

Praegune aeg on ooperikunstiis väga lavastajakeskne ning Rahvusoooperi Estonia on võtnud ülesandeks tuua publiku

ette võimalikult erinevat käekirja. Valik on ennast õigustanud: viimase aja oluli- semad preemiad on meie õuele toonud lavastajad piiri tagant: Dmitri Bertman („Wallenberg”, „Faust”), Michiel Dijkema („Tuhkatriinu”) ja Daniel Slater („Tannhäuser”).

Kui vaadata viimaste aastate esi- etendusi, siis on Estonias oopereid lavale toonud mitmed eesti lavastajad: Arne Mikk, Neeme Kuningas, Liis Kolle, Peeter Jalakas, Andres Puustusmaa jt. Kutsutud on teisigi, kuid ajapuudus või ehk kartus žanrile alla jääda on saanud

takistuseks. Ega ooperilavastaja eriala Eestis õppida saagi, muusikateoste lavastaja õppesuunda Eesti muusika- ja teatriakadeemias pole. Estonia lavasta- jaid ei koolita ja suurel laval praktika- eksperimente me endale lubada ei saa.

Mis puudutab koosseisulise (pea) lavastaja olemasolu teatris, siis sellist süsteemi pole lääne pool ooperiteat- rites enam ammu ja ka meie teater on loomulikult teel sama teed läinud. Prob- leem see teatritele ei ole.

TIINA MATTISEN

Pealelend

Minu andmetel olid ooperilavastamist kogu loetletud seltskonnast akadeemiliselt õppinud vaid Boris Tõnismäe ja Neeme Kuningas; Hanno Kompus, Eino Uuli ja Arne Mikk käisid ooperirežiidi piiri taga stažeerimas.

Uuel sajandil on kohaliku päritolu ooperilavastajate „sünnitamisel” teinud seni riigiteatrite, koolide ning ministeeriumidega võrreldes hoopis rohkem sihipäraselt tööd Pärnu „PromFest”, kes on toonud 2003. aastast üle aasta välja suure lava ooperilavastuse, mida on kutsutud alati lavastama mõni oma teatraal (Linnar Priimägi, Mati Unt, Marko Matvere, Mai Murdmaa, Üllar Saaremäe ja Teet Kask), kel pole ooperilavastamise kogemust (Murdmaa ja Saaremäe vastavad sellele tingimusele mõõndusega). Üldistatult võib kõik senised kuus avantüüri lugeda õnnestumiseks. Paraku on neist hiljem uuesti ooperi lavastamise poole pöördunud vaid Matvere. Veel kurvem on tõdeda, et nüüdseks on „PromFest” otsustanud oma senisest taktikast loobuda: tuleval aastal koostöös Vanemuisega esietenduva „Aida” toob lavale itaallanna.

XXI sajandil on Eesti ooperis olnud seni minu arvestuste kohaselt vähemalt 26 siinset päritolu lavastajast debütanti (vabandan ette, et see nimekiri pole ilmselt ammendav ega ka mitte kõiges päris täpne): Mart Sander („Cox ja Box”, 2001), Priit Võigemast („Bastien ja Bastienne”, 2001), Vahur Keller („Boheem”, 2001; „Doktor Dolittle”, 2003), Ervin Õunapuu („Gurmaanid”, 2002; „Gurmaanid-2”, 2006), Liis Kolle („Salakütt”, 2002 jmt), Linnar Priimägi („Rigoletto”, 2003), Jaanus Rohumaa („Väike korstnapühkija”, 2004), Mart Koldits („Curlew jõgi”, 2004; „2pead”, 2011), Anu Lamp („It Is Getting So Dark”, 2004), Hardi Volmer („Kont-rabass – kuningatütar”, 2005; „Luige-

Muusikateatri lavastajate sünd ja kvalifikatsioon on Eestis olnud alati juhuse asi, sõltunud riiklikult välja töötatud ja finantseeritud süsteemi asemel end selleks tööks kutsutuna tundvate inimeste fanatismist.

Ingo Normet („Vanatüdruk ja varas”, 2010), Üllar Saaremäe („Acis ja Galatea”, 2010; „Attila”, 2011), Inga Vares („Monoloogid”, 2011), Kärt Tomingas („Telefon”, 2011), Andres Puustusmaa („Prints ja kerjus”, 2013), Teet Kask („Tsaari mõrsja”, 2013), Ott Aardam („Raud-Ants”, 2013), Reeda Kreen („It Is Getting So Dark”, 2014) ja Laura Mets („Korduma kippuvad küsimused”, 2014). Tinglikult võiks „uuteks katsetajateks” pidada ka Peeter Volkonskit („Kosjas”, 2004), Mai Murdmaad („Thaïs”, 2009) ja Roman Baskinit („Reigi õpetaja”, 2014), sest neil kõigil oli minu andmetel varasemast vaid üks ooperilavastamise kogemus ning seegi paarikümne aasta tagant.

See teeb keskeltläbi umbes kaks debütanti aasta kohta, kuid „kaadrivoolavus” on suur, kuna rohkem kui kaks lavastust on peale Liis Kolle teinud seni vaid Marko Matvere (Mart Sanderi kõigist tegemistest revüüteatris Bel-Étage puudub mul täpsem ülevaade; Mart Kolditsa puhul ei ole arvestatud „Indiate uurimist”, mida ma ise žanriliselt ooperiks ei klassifitseeriks). Enamasti on nimekirjas draamataustaga teatraalid, lisaks kaks tantsuainimest (Murdmaa ja Kask), kunstnik (Vares), muusik (Punder) ja kirjanik (Kivisildnik) ning mõned oma hariduse ja varasemate tegemiste poolest muusikateatrist suhteliselt kaugel seisvad multitalendid (Puustusmaa, Volmer ja Õunapuu). Seejuures on huvitav, et endisi või praegusi lauljaid leidub nimistus vaid üks (Sander).

kordunud. Kõiki nimekirjas loetletud katsetusi võib mitmetest õnnestumistest hoolimata nimetada juhuslikuks, ükski neist debüütidest (v.a Kolle ja Matvere) pole seni jätku saanud (vähemalt poole kohta on seda praegu ka vara lõplikult väita).

Praegu on Eestis mitmete ilmselt pöördumatult pensioneerunud vanade tegijate (Arne Mikk, Ago-Endrik Kerge ja Ülo Vilimaa) ning süsteemis (hetkeks?) kõrvale heidetud elujõuliste keskealiste (Neeme Kuningas ja Liis Kolle) kõrval kõigest üks tegija (Taisto Noor), kellest võiks rääkida mõõndusteta kui ooperilavastajast. Kuid ka tema tegemised on olnud sporaadilised (tema viimane suure lava töö pärineb 2007. aastast). Väikese liialdusega võib väita, et meie professionaalidest ooperilavastajate pink on täiesti tühi.

igasugune varasem inerts ja traditsioon on katkenud, juhuse sündi ei toeta enam ükski tõenäosus. Meie kutselistes ooperimajades arvatakse kohaliku päritolu ooperilavastajatest kujundlikult väljendudes umbes sama, mida mustanahaliste korvpallurite hulgas valgetest mängumeestest: *white men can't jump*. Ja ilmselt on see tõsi. Vähemalt senikaua kui keegi ei õpeta ja julgusta ega anna võimalust end tõestada.

3.

Milline on siis lahendus? Ei saa ju pidada normaalseks, et Eesti päritolu lavastaja-

Olen seisukohal, et ajal, mil Estonia teatri puhul räägitakse taas üha valjemalt ning konkreetsemalt uuest ning senisest palju suuremast ooperimajast, vajab Eesti ooper tervikuna sellest hoopis rohkem üht väikest ooperisaali. Olen sellel teemal juba korra pikemalt kirjutanud (KesKus 2010, nr 12) ega hakka end siinkohal kordama rohkem kui paari lausega. Leian, et Tallinn on piisavalt suur linn, et siin võiks olla oma kammerooperiteater. Tegu võiks olla mitte repertuaari-, vaid projektipõhise teatriga, n-ö avatud majaga, kus ideed ja trupid tulevad kodanikualgatuse korras sisse väljast (umbes nii, nagu see etendus kunsti ning alternatiivse tantsu ja draama puhul toimib Kanuti saalis). Kammerooperi kui printsiibi ning praktika olemasolu tekitaks ooperile kui žanrile pooleldi kunstlikult rohujuuretasandi, mida sellel ei ole õieti kunagi ega kuskil kahjuks olnud. Selline teatrivorm tooks loodetavasti peale uue publiku ooperi juurde ka uusi loojaid (kunstnikke, libretiste, lavastajaid, dramaturge), kel oma ideedega (veel) Estoniasse või Vanemuisesse asja ei ole.

Väikese saali ooperilavastused aitavad ooperirežiit iseärasusi õppivatel lavastajatel mõista muusikateatri võimalusi ja vajadusi, millest paljud debütandid mugavusest või rumalusest muidu enamasti lihtsalt mööda vaatavad. Väheste või sootuks puuduva muusikateatri taustaga lavastajale on suurim väljakutse näha muusikadraama materjali vastupanus mitte puudust (ooper kui läbikukkunud sõnateater), vaid võimalust (ooper kui kunstide süntees, piiritu potentsiaal). Tavaliselt kipub muusikateatrist kaugelseisvate ooperilavastajate puhul muusika režiile jalgu jääma, partituuri dikteeritud tempod ja kohatine staatika „ületatakse”

muusiga esietenduva „Aida” toob lavale itaallanna.

XXI sajandil on Eesti ooperis olnud seni minu arvestuste kohaselt vähemalt 26 siinset päritolu lavastajast debütanti (vabandan ette, et see nimekirj pole ilmselt ammendav ega ka mitte kõiges päris täpne): Mart Sander („Cox ja Box”, 2001), Priit Võigemast („Bastien ja Bastienne”, 2001), Vahur Keller („Boheem”, 2001; „Doktor Dolittle”, 2003), Ervin Õunapuu („Gurmaanid”, 2002; „Gurmaanid-2”, 2006), Liis Kolle („Salakütt”, 2002 jmt), Linnar Priimägi („Rigoletto”, 2003), Jaanus Rohumaa („Väike korstnapühkija”, 2004), Mart Koldits („Curlew jõgi”, 2004; „2pead”, 2011), Anu Lamp („It Is Getting So Dark”, 2004), Hardi Volmer („Kont-rabass – kuningatütar”, 2005; „Luigelend”, 2007 ja 2008), Andrus Vaarik („Elu kuu peal”, 2005), Mati Unt („Deemon”, 2005), Neeme Punder („Bastien ja Bastienne”, 2006), Kivisildnik („Topeltwagner juustuga”, 2007; „Tituse halastus”, 2012), Marko Matvere („Carmen”, 2007; „Manon”, 2009; „Rehepapp”, 2013), Garmen Tabor („Patseeba Saaremaal”, 2008), Robert Annus („Hullu mehe aias”, 2008),

debütanti aasta kohta, kuid „kaadrivoolavus” on suur, kuna rohkem kui kaks lavastust on peale Liis Kolle teinud seni vaid Marko Matvere (Mart Sanderi kõigist tegemistest revüüteatris Bel-Étage puudub mul täpsem ülevaade; Mart Kolditsa puhul ei ole arvestatud „Indiate uurimist”, mida ma ise žanriliselt ooperiks ei klassifitseeriks). Enamasti on nimekirjas draamataustaga teatraalid, lisaks kaks tantsuainimest (Murdmaa ja Kask), kunstnik (Vares), muusik (Punder) ja kirjanik (Kivisildnik) ning mõned oma hariduse ja varasemate tegemiste poolest muusikateatrist suhteliselt kaugel seisvad multitalendid (Puustusmaa, Volmer ja Õunapuu). Seejuures on huvitav, et endisi või praegusi lauljaid leidub nimistus vaid üks (Sander).

Suures enamikus on kõik loetletud tööd olnud avantüürid, nurgatagused lühi- ja kammerooperite lavastused; umbes pool lavastatud teostest on siinsetes algupärandid. Võib julgelt öelda, et uuel sajandil pole Eesti ooperis Ago-Endrik Kerge ja Mikk Mikiveri fenomen (kui tuua kaks kõige hiljutisemat näidet) ei kvalitatiivses ega kvantitatiivses mõttes

Lavakunstnikool

Peeter Raudsepp

„Idealis võiks muusikateatri lavastajate (aga miks mitte ka dramaturgide) koolitamise oma õppeprogrammi lisada Eesti muusika- ja teatriakadeemia,” leiab Alvar Loog. Kas teie lavakunstikooli juhina näete

võimalust ja/või vajadust seal koolitada ka muusikateatri lavastajaid?

Kindlasti vajab Eesti ooperilavastajaid, kes näeksid ennast ooperitruppide vaimsete juhtidena ning tunnetaksid paremini ooperi kohta rahvuslikus kunstikehamis. Ooperilavastajate koolitamine on aga väga spetsiifiline ning Euroopas tegeldakse sellega suhteliselt vähestes kõrgkoolides. Eestis teeb ooperilavastajate koolitamise juba ette võimatuks normaalsete mõõtudega ajakohaste õppelavade puudumine, mis sunnib kiratsevasse olekusse kõik etendus-kunste õpetavad kõrgkoolid Tallinnas.

kese liialdusega võib väita, et meie professionaalidest ooperilavastajate pink on täiesti tühi.

Igasugune varasem inerts ja traditsioon on katkenud, juhuse sündi ei toeta enam ükski tõenäosus. Meie kutselistes ooperimajades arvatakse kohalikku päritolu ooperilavastajatest kujundlikult väljendudes umbes sama, mida mustanahaliste korvpallurite hulgas valgetest mängumeestest: *white men can't jump*. Ja ilmselt on see tõsi. Vähemalt senikaua kui keegi ei õpeta ja julgusta ega anna võimalust end tõestada.

3.

Milline on siis lahendus? Ei saa ju pidada normaalseks, et Eesti päritolu lavastajatel ei ole meie kutseliste ooperimajade suurele lavale asja. Kuidas taastada traditsioon ning tekitada uus ja senisest tugevam inerts? Kuna on päris selge, et Estonia ja Vanemuine ise ei soovi kogemusteta ooperilavastajatega katse/eksituse-meetodil eksperimenteerides nende kooliraha maksta, peab see katsetamine ja õppimine toimuma kuskil mujal.

Pealelend

EMTA kavandatud lisahoonesse on niisugused lavad küll projekteeritud, kuid varsti on haridus- ja kultuuriministeeriumi juhid juba kümme aastat venitanud selle rahastamisega, nii et praeguseks puudub kindlus selle valmimise osas. Kuna tänapäeval tähendab lavastamine esmajoonel koostööd eri valdkondade kunstnike vahel, siis on niisuguse õppelava olemasolu vajalik nii ooperi- kui sõnateatrilavastajaks õppijaile, stsenograafidele, multimeedia kunstnikele kui ka koreograafidele.

TIINA MATTISEN

ideedege (veel) Estoniasse või Vanemuisesse asja ei ole.

Väikese saali ooperilavastused aitavad ooperirežiis iseärasusi õppivatel lavastajatel mõista muusikateatri võimalusi ja vajadusi, millest paljud debütandid mugavusest või rumalusest muidu enamasti lihtsalt mööda vaatavad. Vähesed või sootuks puuduva muusikateatri taustaga lavastajale on suurim väljakutse näha muusikadrama materjali vastupanus mitte puudust (ooper kui läbikukkunud sõnateater), vaid võimalust (ooper kui kunstide süntees, piiritu potentsiaal). Tavaliselt kipub muusikateatrist kaugelseivate ooperilavastajate puhul muusika režiile jalgu jääma, partituuri dikteeritud tempod ja kohatine staatika „ületatakse” nende peaaegu täieliku ignoreerimise teel, märkimisväärselt paljud ooperihariduseta lavastajad lähevad oma töödes vastuollu originaalteose muusikalise dramaturgia ning sellesse kätketud esteetilise omaruumiga. Neid puudusi pole enamasti võimalik kõrvaldada pelgalt probleemi mõistmise teel, need asjad tuleb laval (koostöös dirigendi ja trupiga) läbi proovida. Seni, kuni meil pole üht regulaarselt toimivat väikest ooperilaboratooriumi, on raske loota, et kohalikud pääseksid ükspäev uuesti suurtesse saalidesse Verdit ja Wagnerit lavastama.

Idealis võiks muusikateatri lavastajate (aga miks mitte ka dramaturgide) koolitamise oma õppeprogrammi lisada Eesti muusika- ja teatriakadeemia. Ooperilavastajate vähesed tellimused tõttu ei saa see ilmselt olla samasugune nagu näitlejakoolituse kõrval 1996. aastal loodud lavastaja ning 2004. aastal avatud dramaturgi õppesuund, vaid pigem magistriprogramm, mis pandud kokku koostöös teatrite ning mõne väljamaise õppeasutusega.